

УДК 378.147.88

Гагіна Наталія Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

gagina_nataliya@ukr.net

Борисенко Валентина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

v.v.borisenko@yandex.ua

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті узагальнено досвід реалізації особистісно зорієнтованого підходу в дистанційному навчанні вищої школи, проаналізовано сучасні тенденції розвитку дистанційного освітнього процесу, розглянуто особливості впровадження ефективних технологій дистанційної освіти, обґрунтовано умови та шляхи використання особистісно зорієнтованого підходу як основи дистанційного навчання у вищій школі, визначено права і можливості студентів ВНЗ за умови застосування особистісно зорієнтованого підходу в процесі дистанційного навчання. Автори пропонують засоби практичної реалізації ОЗОН у дистанційній освіті, наголошують на вагомій ролі самостійної навчальної діяльності як важливого аспекті дистанційного навчання, виборі найоптимальніших підходів до організації навчального процесу, доводять значущість педагогічної підтримки та консультування для збільшення автономії студентів та посилення ролі самоосвіти.

Ключові слова: дистанційне навчання; особистісно зорієнтований підхід; навчальна автономія; самоосвіта; консультування.

Європейський вектор розвитку вітчизняної вищої школи потребує перегляду дидактичних моделей, на основі яких можна аналізувати й розбудовувати освітній процес, використовуючи різні підходи: підхід із погляду змісту, де головним є вибір знанневих можливостей студентів; підхід із погляду процесу навчання, під час реалізації якого аналізу підлягають реальні явища та процеси, що відбуваються на заняттях, коли студенти разом із викладачем здійснюють пізнавальну діяльність; підхід із позиції результатів, що спрямовує на певний набір компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень та ін.), якими оволоділи студенти.

Нові умови сучасного динамічного розвитку суспільства, оновлення змісту вищої освіти, розширення інформаційного простору, інтеграція вітчизняної та світових освітніх систем вимагають упровадження якісно нової моделі навчання, що

потребує посилення навчальної мотивації, стимулювання інтелектуальної активності, ґрунтується на створенні студентами власного розуміння предметного змісту навчання, співробітництві, розвитку здатності до самонавчання та відповідає задоволенню потреб, інтересів, прагнень студентів.

Для досягнення визначених завдань необхідно швидкими темпами розвивати дистанційну освіту, яка сприятиме зростанню мотивації, самостійності, ініціативності, автономії, активній ролі студентів в оволодінні новими знаннями, навичками, вміннями.

Особливість дистанційної освіти полягає в тому, що навчальна діяльність здійснюється за допомогою сучасних педагогічних та інформаційних технологій, орієнтованих на індивідуалізацію навчання, зростання рівня автономії студентів, формування якісно нового освітнього інформаційного середовища, залучення найкращих навчальних ресурсів, посилення ролі самостійного навчання студентів.

З'ясовано, що основу дистанційної освіти становлять педагогічні технології різнорівневого, різнотемпового навчання з поєднанням різних форм і методів навчальної взаємодії, самоосвіта і автономність студентів.

Наголосимо, що, на жаль, досить часто викладачами технології дистанційного навчання розуміються досить спрощено і зводяться до трансформації навчальних матеріалів традиційного навчання у комп'ютерний формат.

Педагогічний досвід переконує, що результативність дистанційного навчання не поступається, а іноді навіть перевищує традиційну форму освіти, адже самостійне усвідомлене оволодіння навчальним матеріалом, на нашу думку, дозволяє одночасно ефективно засвоювати й застосовувати отримані знання в практичній діяльності, що уможливорює перетворення відчужених знань в особистий досвід.

Зазначимо, що належна реалізація зазначених технологій потребує постійної активності студентів, значних вольових зусиль і часових витрат, фокусування на особистості, побудови власної траєкторії навчання з певною свободою дій, зміни стилю педагогічної взаємодії між викладачем і студентом.

На основі аналізу теоретичних джерел з'ясовано, що основним підходом, який характеризує сучасний етап розвитку дидактичної, методичної науки та є одним із

пріоритетних у дистанційному навчанні, а також забезпечує гнучкість, варіативність, багатоаспектність навчального процесу сучасної вищої школи, визнано особистісно зорієнтований.

Побудова сучасного дистанційного освітнього процесу з урахуванням особистісно зорієнтованого підходу дозволяє спрямувати процес навчання на особистісно-професійну самореалізацію студентів, їх рефлексивний досвід, дослідницький спосіб здобуття знань.

Отож метою статті є обґрунтування умов та шляхів реалізації особистісно зорієнтованого підходу як основи дистанційного навчання у вищій школі.

Підхід як напрям у навчанні студентів характеризує ті чи ті принципи (загальнодидактичні, методичні, специфічні) та методи і прийоми навчання, що зумовлюють визначальні особливості навчального процесу, детермінують його зміст, уможливають здійснення заздалегідь продуманого плану дій із урахуванням механізмів активізації студентів у навчальній діяльності.

Зазначимо, що сучасне визначення особистісного (або особистісно-центрованого) підходу подано в 60-ті роки представниками напряму гуманістичної психології і педагогіки (К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей, В. Франкль), які доводили, що особистісний підхід передбачає допомогу в усвідомленні себе особистістю, виявленні, розкритті можливостей індивідуума, становленні самосвідомості, здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятного самовизначення, самореалізації та самоствердження [3].

Застосування особистісно зорієнтованого підходу до навчання досліджували Ш. А. Амонашвілі, Г. О. Балл, І. Д. Бех, О. І. Бугайова, М. Ю. Бухаркіна, Л. О. Варзацька, В. В. Зайка, Я. А. Коменський, С. І. Подмазін, В. В. Рибалка, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєва, А. М. Фасоля, М. М. Фіцула, Г. А. Цукерман, І. С. Якиманська та ін.

Особистісно зорієнтоване навчання (ОЗОН) передбачає забезпечення розвитку й саморозвитку особистості як суб'єкта пізнавальної діяльності, створення кожному студентові можливостей реалізувати себе в різних видах діяльності, становлення

духовних та інтелектуальних якостей майбутнього фахівця, формування індивідуального сприйняття світу тощо.

На думку О. Глузмана, термін „особистісно зорієнтоване навчання” підкреслює первинне існування особистості й суб’єктивної активності студента стосовно реалізованих форм і методів навчання [1, 24].

Особистісно зорієнтоване навчання розглядаємо як навчання, яке „центроване на студентові”, коли активною стороною в навчально-виховних відносинах є студент, а викладач створює умови для його творчого самовираження й саморозвитку; як форму відносин між викладачем і студентом, за яких усім учасникам навчального процесу відведено активну позицію (викладач – як суб’єкт навчання, студенти – як суб’єкти учіння).

Разом з тим, як зазначає В. Семиченко, активне особистісно зорієнтоване навчання, забезпечуючи студентові можливість самовизначитися і самореалізуватися в пізнанні через вибір та оволодіння способами навчальної роботи, усе ж зберігає форму зовнішнього соціального впливу на цілеспрямований розвиток особистості й цим відрізняється від стихійного наuczіння, яке супроводжує і ніби підтримує спонтанне, самодовільне цілевизначення індивідуального розвитку, тому й виступає як провідна форма в контексті гуманістичної освіти [6, 40].

Аналіз різних наукових поглядів із проблеми дослідження переконує, що особистісно зорієнтоване навчання надає кожному студентові як активному суб’єкту можливість реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності, орієнтуючись на особистісно значущі цілі, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, особистісні цінності і суб’єктний досвід, створюючи умови для творчої самореалізації й всебічного гармонійного розвитку.

Зазначимо, що особистісно зорієнтований підхід є одним із провідних до організації дистанційного навчання, де викладач – не джерело навчальної інформації, а організатор і координатор творчого навчального процесу з урахуванням індивідуальних здібностей кожного студента.

Метою ОЗОН в дистанційній освіті є не формування особистості з визначеними якостями, а створення умов для вияву і розвитку особистісних утворень студентів,

орієнтованих на самонавчання і саморозвиток, та таких, що ґрунтуються на суб'єкт – суб'єктній взаємодії учасників навчального процесу.

Поділяємо думку вчених, що система освіти вищої школи має великий потенціал для розвитку особистісних якостей студентів, де особистість розглядається як складна цілісність, здатна до саморозвитку, що прагне реалізувати закладений у ній потенціал, приховані здібності й можливості [7].

Власні спостереження переконують, що дистанційна освіта ВНЗ потребує орієнтації на особистісно-професійну самоактуалізацію студента, оскільки вона є основою саморозвитку і професійної самореалізації, що забезпечується створенням однакових стартових умов для засвоєння навчального матеріалу загалом; орієнтацією навчання на рефлексивний досвід студента; дослідницьким способом набуття знань; оволодінням уміннями на основі особистісно-значущої діяльності; стійкою мотивацією, що передбачає врахування особистісного змісту в пізнавальній діяльності, можливість отримання знань за індивідуальною навчальною траєкторією; стимулюванням активності студента; урізноманітненням способів організації роботи щодо вирішення власних освітніх завдань.

Особистісно зорієнтована парадигма дистанційної освіти в сучасних умовах інформаційного розвитку потребує активного впровадження інформаційних і комунікаційних технологій та раціонального поєднання особистісного й інформаційного підходів, змістом яких є створення нової системи цінностей саморозвитку та самореалізації в комп'ютерному середовищі.

Для практичної реалізації ОЗОН у дистанційній освіті за допомогою засобів ІКТ необхідно створення та використання сучасних багатофункціональних предметно-орієнтованих навчально-інформаційних засобів, що містять широкі бази знань навчального призначення, системи штучного інтелекту, експертно-навчальні системи, лабораторні практикуми тощо [5].

Досвід переконує, що у вищій школі найчастіше використовуються проблемна, ігрова, проектна, кооперативна, модульна технології, які є особистісно зорієнтованими. Їх ефективна інтеграція та впровадження в дистанційній освіті дозволять виробити найоптимальніший підхід до організації навчального процесу.

У контексті дослідження нам імпонує думка Т. Н. Міндібаєвої, яка стверджує, що реалізація особистісно зорієнтованого підходу в процесі дистанційного навчання забезпечує певні права і можливості студентів ВНЗ, зокрема, право на вибір та виявлення особистісно значущих цілей під час вивчення навчальних курсів; право на персональне розуміння фундаментальних категорій; право на складання індивідуальних освітніх програм; право вибору індивідуального темпу, форм, методів навчання, способів контролю, рефлексії та самооцінки своєї діяльності; можливість персонального вибору вивчення додаткових розділів і тем виучуваного предмета; право на формування і збереження персональних позицій в освітньому середовищі [4].

Зауважимо, що одним із важливих аспектів дистанційного навчання є необхідність розуміння студентами великої ролі самостійної роботи, яка, на жаль, не завжди сприймається ними як обов'язкова, адже в дистанційному навчанні, на відміну від аудиторної форми роботи, відсутній повний контроль навчальної діяльності.

Досвід переконує, що однією з істотних проблем дистанційної освіти визнається невідповідність студентів до самостійної навчальної діяльності, проте самостійне оволодіння матеріалом сприяє виробленню здатності міркувати, стимулює активність, пізнавальний інтерес, творчий пошук, розвиває автономність, самоорганізованість, самомотивованість, самодетермінованість тощо.

У контексті нашого дослідження нам імпонує думка О. В. Малихіна про те, що чітко визначені орієнтири самостійної навчальної діяльності спрямовують і організують увесь хід навчального процесу, особливо дистанційного, що дає можливість уникати помилок і прискорювати навчання. Науковець зазначає, якщо орієнтування студентів відбувається за готовими зразками, то це дає їм змогу здійснити самостійне перероблення знань лише у вузьких межах, оскільки перенесення знань, умінь і навичок на нові завдання виявляється обмеженим, ефективність його застосування обумовлюється наявністю ідентичних умов у новому матеріалі, порівняно з раніше вивченим. Якщо орієнтування полягає в допомозі щодо самостійного добору методів і прийомів роботи, то такий тип

самостійного навчання сприяє широкому перенесенню знань, умінь і навичок у нові умови, дає можливість студентам власними зусиллями організовувати дії в конкретній навчальній ситуації [2, 27].

Для посилення та активізації самостійної навчальної діяльності студентів, на нашу думку, необхідно здійснювати постійний моніторинг навчання з боку викладачів і студентів, сприяти самоуправлінню навчальною діяльністю, пропонувати різнорівневі диференційовані завдання, надавати можливість розробляти і використовувати індивідуальні освітні маршрути, урізноманітнювати методи і прийоми навчання, що уможливить індивідуалізацію навчання, надання більшої незалежності студентам, зменшення опіки викладачів, більшої автономії в плануванні, моніторингу, оцінці, виборі матеріалу, визначенні завдань тощо.

Ще однією важливою умовою реалізації ОЗОН у дистанційному навчанні є забезпечення педагогічного консультування та підтримки, що спрямовані на створення сприятливого психологічного клімату, відповідність індивідуальних характеристик студентів навчально-пізнавальній діяльності та рівню складності запропонованих завдань; виявлення способів пізнавальної діяльності студентів.

Наголосимо, що регулярне педагогічне консультування забезпечує оперативний зворотний зв'язок, допомогу в самостійному оволодінні знаннями, поглибленому вивченні актуального й необхідного для студента матеріалу, виявленні проблем і труднощів, виборі найефективніших способів і засобів досягнення мети.

Процес педагогічної підтримки та консультування спрямований на збільшення автономії студентів, що передбачає зростання рівня відповідальності студентів за весь процес навчання та посилення ролі самоосвіти.

Теоретичний аналіз проблеми впровадження ОЗОН в дистанційній освіті свідчить про доцільність і перспективність, адже нові соціально-економічні умови сучасного динамічного суспільства, оновлений зміст освіти зумовили підвищення вимог до нових освітніх технологій у сучасній вищій школі.

Отже, реалізація ОЗОН у дистанційній освіті вимагає: розроблення дидактичних систем, що ґрунтуються на сучасних інформаційних технологіях, значимих для студентів і сприятливих для їхньої самоактуалізації; використання

сучасних засобів навчання, які відповідають основним принципам ОЗОН; розвитку суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками освітнього процесу; посилення ролі самостійності й відповідальності за процес навчання; створення умов для усвідомленого вибору студентами навчальної траєкторії, що виявляється в індивідуальному виборі способів і засобів досягнення навчальної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глузман А. В. Университетское педобразование: опыт системного исследования : монография / Александр Владимирович Глузман. – Ин-т педагогики и психологии проф. образования АПН Украины. – К. : Видавничий центр „Просвіта”, 1996. – 312 с.
2. Малихін О. Зміст і сутність самостійної навчальної діяльності студентів: історія і сучасність // Олександр Малихін // Українська мова і література в школах України. – 2014. – №11. – С. 24–28.
3. Маслоу А. Самоактуализация личности и образования / Абрахам Гарольд Маслоу ; [пер. с англ]. Серия : психопедагогика и методология науки. – Вып. 4. – К. – Донецк : Ин-т психологии АПН Украины, 1994. – 52 с.
4. Миндибаева Т. Н. Личностно-ориентированный подход как основа дистанционного обучения студентов юридического вуза / Т. Н. Миндибаева // Мир науки, культуры, образования. – 2010. – № 1 (20). – С. 186–188.
5. Панюкова С. В. Теоретические основы разработки и использования средств информационных и коммуникативных технологий в личностно-ориентированном обучении : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 „Теория и методика обучения (создание и исследование средств обучения) ” / С. В. Панюкова . – М., 1998. – 42 с.
6. Семиченко В. А. Використання психології в навчально-виховному процесі вищої школи / В. А. Семиченко // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 40–41.
7. Трескина О. В. Личностно-ориентированная педагогическая технология как средство активизации духовно-нравственного потенциала студентов : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования” / О. В. Трескина – Вологда, 2007. – 20 с.

Рецензент

Безпалько О. В. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015

РЕАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Гагина Наталия Викторовна

кандидат педагогических наук, доцент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов

gagina_nataliya@ukr.net

Борисенко Валентина Владимировна

кандидат педагогических наук, доцент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов

v.v.borisenko@yandex.ua

Аннотация. В статье обобщен опыт реализации лично ориентированного подхода в дистанционном обучении высшей школы, проанализированы современные тенденции развития дистанционного образовательного процесса, рассмотрены особенности внедрения эффективных технологий дистанционного образования, обоснованы условия и пути использования лично ориентированного подхода как основы дистанционного обучения в высшей школе, определены права и возможности студентов вуза в условиях применения лично ориентированного подхода в процессе дистанционного обучения. Авторы предлагают способы практической реализации лично ориентированного обучения в дистанционном образовании, акцентируют внимание на весомой роли самостоятельной учебной деятельности как важного аспекта дистанционного обучения, на выборе самых оптимальных подходов к организации учебного процесса, доказывают значимость педагогической поддержки и консультирования для увеличения автономии студентов и усиления роли самообразования.

Ключевые слова: дистанционное обучение; лично ориентированный подход; учебная автономия; самообразование; консультирование.

IMPLEMENTATION OF A STUDENT-CENTERED APPROACH IN HIGH SCHOOL DISTANCE LEARNING

Nataliia V. Nahina

PhD in pedagogics, associate professor

Chernihiv National University of Technology

gagina_nataliya@ukr.net

Valentyna V. Borysenko

PhD in pedagogics, associate professor

Chernihiv National University of Technology

v.v.borisenko@yandex.ua

Abstract. In the article the experience of implementing a student-centered approach into high school distance learning is summarized, current trends in the development of distance education process are analyzed, the peculiarities of applying effective distance learning technologies are considered, the conditions and ways of using the student-centered approach as a framework of distance learning in high school are substantiated, students' rights and opportunities in the conditions of application of the student-centered approach in the process of distance learning are determined. The authors suggest practical ways of implementing student-centered learning in distance education; emphasize the key role of independent learning activities as an important aspect of distance learning, the choice of optimal approaches to the organization of educational process; prove the importance of pedagogical support and counselling to promote students' autonomy and increase the role of self-education.

Keywords: distance learning; student-centered approach; learner autonomy; self-education; counselling.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Gluzman A. V. University teacher education: the experience of system research : monograph / Aleksandr Vladimirovich Gluzman. – In-t pedagogiki i psikhologii prof. obrazovaniya APN Ukrainy. – K. : Vydavnicхий tsentr «Prosvita», 1996. – 312 p. (in Russian)
2. Malykhin O. Content and essence of independent student learning activities: past and present // Oleksandr Malykhin // Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy. – 2014. – №11. – P. 24–28. (in Ukrainian)
3. Maslou A. Self-actualization of a person and education / Abraham Garold Maslou ; [per. s ang]. Seriya : psikhopedagogika i metodologiya nauki. – Vyp. 4. – K. – Donetsk : In-t psikhologii APN Ukrainy, 1994. – 52 p. (in Russian)
4. Mindibaeva T. N. Student-centered approach as the basis of distance learning of law students / T. N. Mindibaeva // Mir nauki, kultury, obrazovaniya. – 2010. – № 1 (20). – P. 186–188. (in Russian) S. V. The theoretical basis of the development and use of information and communication technologies in student-centered learning: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni d-ra ped. nauk : spets. 13.00.02 «Teoriya i metodika obucheniya (sozдание i issledovanie sredstv obucheniya)» / S. V. Panyukova . – M., 1998. – 42 p. (in Russian)
5. Semychenko V. A. The use of Psychology in the educational process of high school / V. A. Semychenko // Pedagogika i psikhologiya. – 1996. – № 3. – P. 40–41. (in Ukrainian)
6. Treskina O. V. Student-centered educational technology as a means of promoting the spiritual and moral potential of students: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 «Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya» / O. V. Treskina – Vologda, 2007. – 20 p. (in Russian)